

احساس ناامنی اجتماعی شهروندان تهرانی با تمرکز بر انتشار اخبار خشونت‌بار یک سال اخیر

سیدمجتبی رضوی طوسی* - محمدحسین ساعی**

چکیده

نیاز به امنیت و احساس امنیت اجتماعی برای هر جامعه‌ای امری مسلم است که همه دولت‌ها و جوامع برای فراهم کردن آن در تلاش هستند. طبق تعریف، امنیت دارای دو بُعد است: بُعد عینی (محافظت در مقابل خطر عینی) و بُعد ذهنی (احساس ایمنی)؛ از میان این دو مؤلفه از دیدگاه بسیاری از کارشناسان، احساس ناامنی حتی بدتر از خود ناامنی است؛ وقوع جرم یا پدیده ناامنی ممکن است یکی دو قربانی داشته باشد، اما همین حادثه ممکن است هزاران نفر را بترساند و شیوه زندگی و طرز تفکر آنها را تغییر دهد. احساس ناامنی می‌تواند عوارض و ضایعه‌های روان‌شناختی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و حتی سیاسی برجا گذارد.

در یک سال گذشته اخبار جرائم خشن به شکل بی‌سابقه‌ای در کشور منتشر شد و تأثیرهای روانی شدیدی بر جامعه ما گذاشت. از این رو، این مقاله در پی آن است تا به این سؤال‌ها پاسخ دهد: احساس امنیت اجتماعی شهروندان تهرانی با توجه به انتشار اخبار حوادث خشونت‌بار یک سال اخیر چگونه است؟

این پژوهش نشان می‌دهد که جنسیت پاسخگویان در میزان احساس ناامنی شهروندان تهرانی مؤثرترین متغیر است و پس از آن به ترتیب وضعیت تأهل، تحصیلات و در آخر سن افراد در میزان احساس ناامنی مؤثر می‌باشد.

واژگان کلیدی:

امنیت، امنیت اجتماعی، احساس امنیت، تجربه مواجهه با جرم، اخبار حوادث رسانه‌ها

razavitusi@iribu.ir

*. استادیار فلسفه دانشکده صداوسیما جمهوری اسلامی ایران

** . دانشجوی دکتری علوم ارتباطات دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران و عضو هیئت علمی پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات

m.hosseini.saei@gmail.com

❖ طرح مسئله

مسئله امنیت از دیرباز مورد توجه بشر بوده و همواره یکی از دغدغه‌های انسان و جوامع بشری به شمار رفته است؛ چنانچه برخی از اندیشمندان حوزه مطالعه‌های امنیتی، توجه به امنیت را قبل از وجود اجتماع‌های بشری دانسته‌اند و حتی دلیل اصلی دست شستن بشر از آزادی و حیات طبیعی فردی و تن دادن به زیست جمعی و به تعبیری به وجود آمدن اجتماع‌ها را نیاز بشر به امنیت دانسته‌اند.

نداشتن ترس و بیم در زندگی و وجود امنیت جانی و مالی، آبرو، حیثیت و... برای بشر از چنان جایگاهی برخوردار است که بدون آن هیچ فعالیتی ممکن نخواهد بود. همچنان که «مازلو» وقتی می‌خواهد نیازهای انسان را در هرم بیان کند، نیاز به امنیت را بعد از نیازهای فیزیولوژیک می‌آورد و آن را دومین نیاز بیان می‌کند. به طور کلی می‌توان با این جمله این نظریه را بیان کرد که انسان بعد از آنکه غذا به دست آورد و سیر شد، دنبال نیازهای دیگر خود خواهد رفت و اولین نیازی که سراغ آن را خواهد گرفت، نیاز به امنیت است.

بعد از اینکه انسانها اجتماعی شدند و اجتماع‌های گسترده‌ای مثل کلان‌شهرهای کنونی به وجود آمد، توجه به امنیت دیگر در سطح امنیت فردی باقی نماند، بلکه به سطح‌های دیگر نیز نفوذ کرد که یکی از آنها امنیت اجتماعی است. وجود امنیت اجتماعی برای هر جامعه‌ای به مثابه بستر اصلی رشد و توسعه در آن جامعه است. فراهم شدن این بستر هم در بُعد عینی (حفاظت در مقابل خطر) و هم در بُعد ذهنی آن (احساس ایمنی که همان احساس امنیت در جامعه می‌باشد)، بسیار مهم است، چراکه زیربنای تأمین سایر نیازها بوده و فقدان آن ابتدا به روان‌پریشی اجتماعی منتهی شده و در پریشان‌حالی و عدم آرامش، انتظار تأمین مایحتاج دیگر حتی در حد برنامه‌ریزی اولیه به پیش نمی‌رود و زمینه جلب مشارکت عمومی برای هر نوع همکاری و برنامه‌ریزی‌های بعدی فراهم نمی‌شود (محمدزاده، ۱۳۸۰: ۴).

طبق تعریف، امنیت دارای دو بُعد زیر است:

۱. بُعد عینی (محافظة در مقابل خطر)

۲. بُعد ذهنی (احساس ایمنی) (بوزان، ۱۳۷۸: ۵۳).

به نظر بسیاری از کارشناسان از میان این دو مؤلفه احساس ناامنی حتی بدتر از خود ناامنی است؛ وقوع جرم یا پدیده ناامنی ممکن است یکی دو قربانی داشته باشد، اما همین حادثه ممکن است هزاران نفر را بترساند و شیوه زندگی و طرز تفکر آنها را تغییر دهد. احساس ناامنی می‌تواند عوارض و ضایعه‌های روان‌شناختی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و حتی سیاسی بر جا گذارد.

از نظر «گرابوسکی» احساس ناامنی ممکن است آثار درازمدتی بر کیفیت زندگی و بهروزی اقتصادی و اجتماعی داشته باشد. به نظر «لیسکا»، «لورنس» و «سانچیریکو» ترس از ناامنی می‌تواند تأثیرات روان‌شناختی گسترده‌ای شامل: اضطراب، بی‌اعتمادی، احساس بیگانگی، انزوا و نارضایتی از زندگی ایجاد کند. همچنین ممکن است انسانهایی که دچار آن هستند برای مقابله با ترس خود و اجتناب از قربانی بزه واقع شدن، از مکانهای معین و افراد غریبه و بیگانه دوری کنند و در نتیجه، فعالیت‌های اجتماعی آنها محدود شود یا اینکه با تهیه سگ، اسلحه و سایر تجهیزات ایمنی، حائل امنیتی در روابط اجتماعی خود با دیگران ایجاد کنند (لیسکا، لورنس و سانچیریکو، ۱۹۸۲ به نقل از حسینی، ۱۳۸۶: ۱۲۳) که این خود در زمان پرخاشگری نتیجه معکوس داشته و منجر به افزایش خشونت و ناامنی اجتماعی می‌شود. «کلمنت» و «کلیمن» نیز معتقدند که ترس از ناامنی در رفتارهای ضداجتماعی و انزواگرایانه متبلور شده و صفات نیک انسانی مانند: اعتماد متقابل، اجتماعی بودن، آماده کمک به دیگران بودن، احساس تعلق به یک محله و اجتماع و رضایت از این تعلق را زایل می‌کند.

می‌توان گفت نیاز به امنیت و احساس امنیت اجتماعی برای هر جامعه‌ای امری مسلم است که همه دولت‌ها و جوامع برای فراهم کردن آن در تلاش هستند. از سوی دیگر، همان‌طور که اشاره کردیم، بُعد ذهنی امنیت، یعنی احساس امنیت از بُعد عینی آن مهم‌تر است، زیرا زمانی افراد به آرامش و اطمینان می‌رسند که احساس کنند خطری آنها را تهدید نمی‌کند.

در بیشتر موارد این دو بُعد عینی و ذهنی در یک راستا هستند، اما همیشه این‌طور نیست

و شاید در جایی شاخص‌های عینی امنیت تا حدودی وجود داشته باشد، اما به اندازه آن واقعیت عینی احساس امنیت وجود نداشته باشد و در جای دیگر شاخص‌های عینی امنیت خیلی پایین باشد، ولی به عکس آن، احساس امنیت بالا باشد. این تفاوت‌ها در کشورهای در حال توسعه بسیار بیشتر دیده می‌شود. بر اساس تناقض موجود، سؤال مهمی که هر حکومت مسئولی باید به آن پاسخ بدهد این است که وضعیت امنیت در دو بُعد عینی و ذهنی چگونه است؟ از این رو، پژوهش حاضر در پی آن است که به این سؤال‌ها پاسخ بدهد: احساس امنیت اجتماعی شهروندان تهرانی با توجه به انتشار اخبار حوادث خشونت‌بار یک‌سال اخیر چگونه است؟ آیا از دید مردم تهران، جامعه ما خشن‌تر شده یا صرفاً بازتاب حوادث در رسانه‌ها بیشتر شده است؟ مداخله قهرآمیز از چه طریقی می‌تواند در کاهش جرائم مؤثرتر باشد؟ چه نوع مجازاتی می‌تواند در کاهش جرائم مؤثرتر باشد؟

در یک‌سال گذشته اخبار جرائم خشن به شکل بی‌سابقه‌ای در کشور منتشر شد و تأثیرهای روانی شدیدی بر جامعه ما گذاشت. حوادث یک‌سال گذشته که شروع آن را می‌توان از حادثه قتل جوانی در «میدان کاج» سعادت‌آباد با ضربه‌های چاقو در آبان ۱۳۸۹ تا حادثه بیست‌وپنجم تیر ۱۳۹۰ یعنی قتل قوی‌ترین مرد ایران «روح‌الله داداشی» در نظر گرفت که شامل ۱۴ حادثه دلخراش متفاوت (از وقوع قتل و خشونت) در جامعه است.

حادثه اول قتل جوانی در میدان کاج در ششم آبان ۱۳۸۹ با ضربه‌های چاقو بود که حتی مأمور نیروی انتظامی حاضر در محل، حاضر به دخالت در ماجرا نشد. حادثه دوم کودک‌آزاری در بیست‌ونهم فروردین ۱۳۹۰ بود که در این حادثه کودکی به شدت از سوی ناپدری‌اش ضرب و شتم شده بود تا اینکه همسایگان با شنیدن صدای گریه کودک به بهزیستی اطلاع داده و او را به بیمارستان منتقل کرده بودند.

حادثه مهم بعدی قتل جوانی در هفتم اردیبهشت به وسیله شمشیر سامورایی در جنت‌آباد بود که طی نزاعی اتفاق افتاد. حادثه بعدی به فاصله سه روز در محله نیروهوایی تهران رخ داد که طی آن امام جماعت مسجد انصارالحسین بر اثر ضربه یکی از اراذل، چشم چپش را

احساس ناامنی اجتماعی شهروندان تهرانی ... ❖ ۸۷

از دست داد. در تاریخ نوزدهم و بیست و هفتم اردیبهشت و شانزدهم خرداد سه کودک به علت کودک‌آزاری والدین به بیمارستان منتقل شدند که در حادثه بیست و هفتم اردیبهشت به علت شدت سوختگی، کودک چهار ساله جان خود را از دست داد.

هفدهم خرداد در خیابان شریعتی روحانی دیگری به نام «فرزاد فروزش» به هنگام کمک به دختری که دو نفر قصد ربودن او را داشتند، مورد یورش قرار گرفت و چشم راستش را از دست داد. دوم اردیبهشت در کاشمر و دوم خرداد در خمینی‌شهر، دو حادثه مشابه رخ داد که در حادثه دوم عده‌ای ارادل و اوباش چند زن و دختر را در باغی در اطراف خمینی‌شهر از جشن نامتعارف خانوادگی، ربوده و به آنها تجاوز کرده بودند و در حادثه اول بیش از ۱۰ نفر به زنی در اراضی اطراف روستای «قوژد» دسته‌جمعی تجاوز به عنف کردند.

پانزدهم تیر دختری دانشجو پس از رد درخواست همکلاسی پسرش در حوالی پل مدیریت مورد اصابت ۳۷ ضربه چاقو قرار گرفت و جان خود را از دست داد. بیست و پنجم تیر در تهرانپارس ارادل و اوباش یک روحانی را به دلیل اعتراض به مزاحمت به نوامیس با چاقو از ناحیه شاهرگ مصدوم کردند.

بیست و پنجم تیر پرونده زندگی روح‌الله داداشی، قوی‌ترین مرد ایران، در درگیری خونینی بسته شد. سه سرنشین پراید به داداشی حمله کردند و با چاقو ضربه‌هایی به گردن و سینه او زدند که منجر به مرگ وی شد (همشهری جوان، ۱۳۹۰: ش ۳۱۹: ۲۴).

نوشتار حاضر با هدف بررسی احساس امنیت اجتماعی شهروندان تهرانی با تمرکز بر انتشار اخبار حوادث خشونت‌بار یک‌سال اخیر از تاریخ ۱۳۹۰/۵/۲۶ تا ۱۳۹۰/۶/۲ در پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات انجام شده است.

اهمیت و ضرورت موضوع

امروزه مفهوم امنیت تحول یافته و دارای ابعاد تازه‌ای شده است؛ به گونه‌ای که امروز امنیت را در توسعه و نه اسلحه سراغ می‌گیرند، یعنی به جای تأکید انحصاری بر امنیت داخلی

به تأکید بیشتر بر امنیت مردم و به جای امنیت نظامی به امنیت در ادامه توسعه انسانی باید پرداخت، چراکه توسعه انسانی به تقویت مبانی عمومی امنیت در جامعه می‌انجامد و فراهم آمدن امنیت، زمینه‌ساز توسعه‌یافتگی است. علاوه بر این، هرگونه اقدامی در جهت تأمین امنیت می‌تواند در میان اقشار جامعه، آرامش و اعتماد به نفس ایجاد کند (مؤذن‌جامی، ۱۳۸۴: ۱۱۱).

اهمیت پرداختن به موضوع امنیت به‌خصوص احساس امنیت شهروندان زمانی مشهودتر می‌شود که بدانیم امنیت برای همه نظام‌های سیاسی و شهروندان، صرف‌نظر از سطح توسعه اقتصادی و اجتماعی و نوع تفکر، مهم‌ترین و با اولویت‌ترین مسئله به شمار می‌رود. مقوله امنیت به مثابه آرمان و واقعیت، به عنوان یکی از حقوق اساسی مردم مطرح است. بی‌تردید هیچ عنصری برای پیشرفت، توسعه و تکامل یک جامعه و همچنین شکوفایی استعدادها مهم‌تر از عنصر امنیت و تأمین آرامش در جامعه نیست و توسعه اجتماعی، خلاقیت و فعالیت ارزشمند بدون امنیت امکان‌پذیر نخواهد بود.

اصولاً انسان برای رسیدن به موفقیت در زندگی و برای رسیدن به اهداف والای انسانی بعد از برآوردن نیازهای فیزیولوژیکی که اساس موجودیتش را تشکیل می‌دهد، نیاز به امنیت و احساس امنیت دارد. چنان‌که به نظر بسیاری از اندیشمندان احساس امنیت است که انسان را به سوی اهداف رهسپار می‌کند نه خود امنیت.

ضرورت توجه به مقوله امنیت و احساس امنیت شهروندان تهرانی را می‌توانیم بر این اساس تبیین نماییم که بپذیریم ممکن است میزان احساس امنیت، به‌خصوص با توجه به حوادث یک‌سال گذشته، در بین مردم آسیب دیده باشد و این امر با توجه به مطالبی که پیش از این گفتیم، می‌تواند خود به سر منشأ بسیاری از مسائل در جامعه تبدیل شود.

اهداف

هدف اصلی نوشتار حاضر «بررسی احساس امنیت اجتماعی شهروندان تهرانی با توجه به انتشار اخبار حوادث خشونت‌بار یک‌سال اخیر» و بررسی تأثیر متغیرهای زمینه‌ای مثل:

- سن، جنس، اصالت، سطح تحصیلات و... بر روی احساس امنیت اجتماعی شهروندان تهرانی است. علاوه بر این اهداف دیگری که می توان در نظر گرفت عبارت اند از:
- ارزیابی عوامل فردی مؤثر در وقوع جرائم از دید شهروندان تهرانی
 - ارزیابی عوامل اجتماعی - ساختاری مؤثر در وقوع جرائم از دید شهروندان تهرانی
 - میزان تجربه مواجهه با جرم (مستقیم و غیرمستقیم) شهروندان تهرانی
 - بررسی نقش تجربه مواجهه با جرم (مستقیم و غیرمستقیم) در احساس امنیت شهروندان تهرانی
 - ارزیابی پیگیری اخبار حوادث در رسانه ها و مقایسه آن با احساس امنیت شهروندان تهرانی
 - انتظار مردم تهران از سطح برخورد با مجرمان جرائم خشن

سؤالها

- احساس امنیت اجتماعی شهروندان تهرانی با توجه به حوادث اخیر چقدر است؟
- شهروندان تهرانی تا چه اندازه تجربه مواجهه با جرم (مستقیم و غیرمستقیم) را دارند؟
- شهروندان تهرانی در کدام بُعد از ابعاد امنیت اجتماعی، احساس ناامنی بیشتری دارند؟
- پیگیری اخبار حوادث در رسانه ها چه تأثیری در احساس امنیت شهروندان تهرانی دارد؟
- متغیرهای زمینه ای چه نقشی در احساس امنیت شهروندان تهرانی دارند؟
- از دید شهروندان تهرانی، جامعه ما در یک سال گذشته خشن تر شده یا صرفاً بازتاب حوادث در رسانه ها بیشتر شده است؟
- از دید شهروندان تهرانی، هر کدام از عوامل فردی و اجتماعی - ساختاری تا چه حد در وقوع جرم مؤثر است؟
- انتظار مردم تهران از برخورد با جرائم خشن چیست؟

بررسی ادبیات موضوع

مفهوم امنیت

ریشه لاتین کلمه امنیت (Security) از واژه (Secures) به معنای نداشتن دغدغه است؛ در فرهنگ لغت دهخدا به معنای بی‌خوفی و امن، بی‌بیمی و ایمنی، ایمن شدن و در امان بودن است. امنیت حفاظت در مقابل خطر (امنیت عینی)، احساس ایمنی (امنیت ذهنی) و رهایی از تردید (اعتماد به دریافت‌های شخصی) می‌باشد. از نگاه «جان ئی مورز»: «امنیت» یعنی رهایی نسبی از تهدیدهای زیان‌بخش. در تعریف امنیت باید بگوییم که امنیت مصونیت از تعرض و تصرف اجباری، بدون رضایت است و در مورد افراد به معنی آن است که مردم هراس و بیمی به حقوق و آزادی‌های مشروع خود نداشته باشند و به هیچ‌وجه حقوق آنان به مخاطره نیفتد و هیچ عاملی حقوق مشروع آنان را تهدید نکند (بوزان، ۱۳۷۸: ۵۲).

مقوله امنیت قدمتی به وسعت تاریخ بشر دارد. از نظر تبارشناسی مفهوم امنیت دارای قدمتی طولانی‌تر از مفهوم اجتماع و جامعه است؛ فلاسفه، روان‌شناسان و جامعه‌شناسان در بحث امنیت اجتماعی بیش از هر چیزی بر میزان قابل پیش‌بینی بودن رفتارهای انسان‌ها در جامعه و خوی خودخواه و منفعت‌طلبی آنها تأکید کرده‌اند و معتقدند که افراد به میزانی که بتوانند رفتار دیگران را در جامعه پیش‌بینی کنند، احساس امنیت و آرامش می‌کنند. آنها راه قابل پیش‌بینی بودن رفتار را در ملزم کردن آنها به انتظام و نظم اجتماعی دانسته و آزادی به معنای بی‌قیدی را موجب افزایش ناامنی و ترس به شمار می‌آورند (اصلائی، ۱۳۸۴: ۲۸۶).

نخستین مباحث فلسفی و سیاسی را در این باره در آثار «افلاطون» و «ارسطو» می‌توان یافت. ارسطو به طور ضمنی و افلاطون به تأکید، عدالت را به عنوان بنیادی‌ترین وسیله و ابزار حکومتی جهت نیل به امنیت معرفی کرده‌اند. به عبارت دیگر، از دید این دو، امنیت از اهداف حکومت است و علت وجود یک حکومت، برقراری امنیت است. چند قرن بعد، نظریه‌پردازان عصر روشنگری از جمله: «هابز»، «لاک»، «روسو» و «منتسکیو» منزلتی رفیع‌تر برای امنیت قائل شدند. هابز شرایط طبیعی را شرایط ناامنی و شرایط اجتماعی را شرایط امنیت

برمی‌شمارد و منشأ پیدایش دولت را ایجاد نظم و امنیت می‌داند (مؤذن‌جامی، ۱۳۸۴: ۱۱۱).
جان لاک می‌گوید: «مقصود از صلح و امنیت تنها آن نیست که زنده بمانیم، بلکه منظور دستیابی به رفاه، آسایش و ایجاد تسهیلات مشخص است که حق طبیعی ماست.» منتسکیو عقیده دارد: «چون امنیت نتیجه صلح و صلح اولین قانون طبیعت است، مقصود از امنیت تنها حفظ حیات نیست، بلکه تأمین آزادی است.» روسو با توجه به نقش تعیین‌کننده اعتماد به مقوله امنیت می‌نگرد (همان: ۱۱۱).

امنیت از زوایای مختلف در مکاتب و نظریه‌های علمی بررسی شده و به طور کلی می‌توان به دو رویکرد سلبی (منفی) و رویکرد ایجابی (مثبت) اشاره کرد. رویکرد سلبی به امنیت، قدیمی‌ترین رویکرد به امنیت را شکل می‌دهد که می‌توان ریشه‌های آن را در اولین تجمعات بشری جستجو کرد. این رهیافت نظری، که بیشتر به ارزش‌های عینی بها می‌دهد، به رهیافت دولت‌محور و قدرت‌محور مشهور است. مطابق این رویکرد، امنیت وضعیتی است که توسط قدرت برای صیانت مردم در قبال تهدید بیرونی تأسیس می‌شود (افتخاری، ۱۳۸۲: ۱۵).

این رویکرد را نخستین بار هابز به صورت منسجم عرضه کرد. طبق این رویکرد چون انسان‌ها ذاتاً شرور هستند، این شرارت ذاتی باعث ناامنی و بی‌نظمی می‌شود و فقط از طریق قدرت و دولت می‌توان امنیت را برقرار کرد. این رویکرد، امنیت را در نبود تهدید تعریف می‌کند و برای آن زمانی امنیت وجود دارد که ترس و خطری متوجه جامعه نباشد و راهکار مقابله با ترس و تهدید را در قدرت و توانمندی نظامی می‌داند.

رویکرد ایجابی به امنیت بیشتر به ارزش‌های ذهنی و گروه بها می‌دهد و به رهیافت جامعه‌محور و هویت‌محور مشهور است. این رهیافت معتقد است تهدیدها بیشتر علیه ارزش‌ها و هویت‌های گروه‌های اجتماعی است؛ در نتیجه امنیت اجتماعی زمانی به دست می‌آید که گروه‌ها و خرده‌فرهنگ‌ها بتوانند به راحتی ابراز وجود و ایده‌ها، خواسته‌ها و ارزش‌های خود را مطرح کنند. پس مهم‌ترین منبع تحقق امنیت اجتماعی، خود جامعه و

گروه‌های گوناگون موجود در آن است.

عوامل گوناگون هر کدام به نوعی با مقوله امنیت برخورد کرده‌اند که مهم‌ترین این رویکردها، پارادایم پوزیتیویسم و نحله‌های فکری است. رهیافت‌های اصلی در پارادایم اثبات‌گرایی عبارت‌اند از: رئالیسم سنتی، نئورئالیسم و ایدئالیسم (آرمان‌گرایی) یا رویکرد لیبرالی.

دیدگاه رئالیست‌ها در مقوله امنیت مبتنی بر این پیش‌فرض فلسفی است که انسان بالفطره موجودی شرور، قدرت‌طلب و بدبین است. نیاز بشر به زندگی جمعی با هدف افزایش امنیت، منجر به ایجاد نهادی به نام دولت شد. با توجه به چنین مبانی فکری که ریشه در اندیشه هابز - فیلسوف عصر روشنگری - دارد، تنازع بقا به عنوان اصل خدشه‌ناپذیر در مناسبات بین دولت‌ها مشخص شد و گزاره «امنیت بیشتر در قدرت بیشتر» سرلوحه وظایف دولت‌ها قرار گرفت (عسکری، ۱۳۸۲: ۳۸۹).

نئورئالیست‌ها نیز ضمن تأکید بر اهمیت دولت‌ها، محاسبه‌گری را معیاری برای گزینش خط‌مشی از سوی حکومت دانسته‌اند. به نظر نئورئالیست‌ها دولت در پی حفظ جایگاه و موقعیت نسبی قدرت خود است، لیکن به ابعاد مختلف امنیت توجه داشته و معتقد هستند که امنیت ملی شامل ابعاد نظامی، اقتصادی، سیاسی - فرهنگی و محیطی است (ماندل، ۱۳۷۹: ۱۴۷).

نقطه عزیمت ایدئالیسم این پیش‌فرض است که شرایط محیطی به رفتار انسان شکل می‌دهد و تغییر این شرایط محیطی مبنای تغییر رفتار انسان است. ایدئالیست‌ها عمدتاً بر همکاری، تشریک مساعی و یکپارچگی تأکید دارند. به اعتقاد لیبرال‌ها تجویز یک نسخه برای دستیابی به امنیت ملی به همین سادگی که رئالیست‌ها مطرح می‌کنند نیست. در این رهیافت، حصول امنیت ملی در سطح بین‌المللی از طریق همکاری و در سطح داخلی از طریق مشارکت و برقراری دموکراسی میسر است (لینورجی، ۱۳۸۳: ۳۶).

علاوه بر دو رویکرد رئالیسم و ایدئالیسم، دو رهیافت و نحله در درون جریان اثبات‌گرایی وجود دارد که هر کدام دید خاصی به مراجع امنیت (امنیت برای چه کسی) دارند. در رهیافت

«دولت به مثابه مرجع امنیت»، رژیم به معنای صاحبان قدرت، دیرینه‌ترین تلقی از مرجع امنیت را تشکیل می‌دهد که در قالب رئیس قبیله، پادشاه، امپراتور و در اعصار بعدی، طبقه‌های ویژه‌ای که زمام امور را به دست گرفتند در تاریخ تجلی یافته است (افتخاری، ۱۸: ۱۳۸۲).

در رهیافت «جامعه به مثابه مرجع امنیت» دو برداشت دربارهٔ جامعه به عنوان موضوع امنیت وجود دارد. در بسیاری از استدلال‌های مربوط به چالش‌های رویاروی جامعه، جامعه و دولت از هم متمایز نمی‌گردند و این برداشت‌های خاص دربارهٔ چالش‌ها و تهدیدها در نهایت به دولت مربوط می‌شود. برداشت دیگر که از آن اندیشمندان مکتب «کپنهاک» (بوزان، ویور و...) می‌باشد، مستقیم جامعه را از دولت به مثابه موضوع امنیت متمایز می‌کند (عسکری، ۱۳۸۲: ۳۹۳-۳۹۲).

در رهیافت «فرد به مثابه مرجع امنیت»، در نظر گرفتن فرد به عنوان موضوع امنیت، از جمله مراجع نوظهور امنیت است که حکایت از تحول در صورت‌بندی‌های دولت‌محور امنیت دارد. جان کلام این دیدگاه آن است که افراد باید در مقابل خشونت، خواه از نوع سازمان‌یافته آن نظیر آنچه دولت از آن استفاده می‌کند و خواه از جنس خشونت ساختاری و یا جنایی و خشونت‌هایی که منجر به سرکوب و به حاشیه راندن سیاسی، اقتصادی و اجتماعی آنها می‌شود، محافظت شوند. به عبارت دیگر، در این دیدگاه تهدیدهایی مانند: گرسنگی، بیماری، ناتوانی و همهٔ دیگر انواع مخاطره‌ها از ورشکستگی تا بیکاری حائز اهمیت است.

مفهوم امنیت اجتماعی و احساس امنیت اجتماعی

امنیت اجتماعی از رویکردهای متأخر در مطالعهٔ امنیت است. بوزان امنیت اجتماعات انسانی را تحت تأثیر پنج بخش اساسی (نظامی، سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و محیط زیست) فرض می‌کند. بوزان با تأکید بر حفظ عناصر اصلی جامعه، تحقق شرایط امن و بدون خطر را برای جامعه میسر می‌داند. امنیت اجتماعی از نظر بوزان به حفظ مجموعهٔ ویژگی‌هایی ارجاع دارد که بر مبنای آن خودشان را به مثابه عضو یک گروه اجتماعی قلمداد می‌کنند یا

به بیان دیگر، مربوط به جنبه‌هایی از زندگی فرد می‌شود که هویت اجتماعی او را سامان می‌بخشند، یعنی حوزه‌ای از اجتماع که فرد خود را به ضمیر ما متعلق و متناسب می‌داند و در برابر آن احساس تعهد و تکلیف می‌کند؛ مثل ما ایرانیان، ما زنان، ما مسلمانان و ...

«الی ویور»، همسو با بوزان، امنیت اجتماعی را عبارت از توان جامعه برای پاسداری از هویت جمعی‌شان در مقابله با تهدیدهای واقعی یا فرضی می‌داند. او بر ارتباط نزدیک میان هویت، جامعه و امنیت تأکید دارد و خاطر نشان می‌کند که پاسداری و محافظت از هویت جامعه در قالب حمایت از گروه‌هایی ممکن می‌شود که هویت‌سازی برای افراد را به عهده دارد مانند: گروه‌های قومی، نژادی و مذهبی.

به نظر ویور امنیت اجتماعی در ارتباط با قدرتی است که جامعه را قادر سازد تا تحت شرایط متغیر و تهدیدهای احتمالی یا حتی واقعی باقی بماند. به صورت اخص، این مقوله با تداوم داشتن تحت شرایط متعارف تغییرها و تحولات الگوهای سستی زبان، فرهنگ، معاشرت، هویت، آداب دینی و ملی در ارتباط است. «مولار» درباره امنیت اجتماعی معتقد است امنیت در شکل ملی، اجتماعی و انسانی وجود دارد که پاسخ به سؤال اساسی امنیت برای چه کسی یا به بیان دیگر، هدف مرجع امنیت در هر یک از این اشکال متفاوت است و به تناسب تفاوت در مراجع امنیت، تهدیدها نیز متفاوت خواهد بود. مقام مرجع در امنیت ملی دولت، در امنیت اجتماعی گروه‌های اجتماعی و در امنیت انسانی تک‌تک افراد است (نویدینا، ۱۳۸۵: ۸۴).

با توجه به تعاریفی که در بالا عرضه کردیم، می‌توانیم بگوییم که امنیت اجتماعی شامل دو بخش است که در عین حال مکمل یکدیگرند، ولی از تقدم زمانی برخوردارند. چنان‌که شانس زندگی (رویکرد سلبی) قبل از شیوه زندگی (رویکرد ایجابی) در دستور کار امنیت اجتماعی قرار دارد. در واقع، امنیت اجتماعی در وهله نخست باید زندگی افراد را تضمین کند و خطرهایی که امکان زندگی اعضای جامعه را به مخاطره می‌اندازد، از میان ببرد و در وهله دوم کمر به حفظ راه و روش زندگی آنان ببندد.

نکته دیگری که در تعریف امنیت بر آن تأکید شده، نبودِ هراس و بیم درباره حقوق و آزادی‌های مشروع، اطمینان و آرامش خاطر و ایمنی آرامش قلب و خاطر جمع بودن است. این تعریف بیش از آنکه بر خود امنیت تأکید کند، بر احساس امنیت تأکید دارد؛ بنابراین می‌توانیم نتیجه بگیریم که احساس امنیت اجتماعی جزئی از امنیت اجتماعی است نه خود امنیت اجتماعی.

«ادوین ساترلند» و «دونالد» برای تبیین جرائم و خشونت در جوانان و نوجوانان به مسئله فرهنگ توجه و عنوان می‌کنند که جرم ماهیتی فرهنگی دارد. به تعبیر این دو، افراد در درون محله‌هایی خاص یا در برخی موقعیت‌های اجتماعی و در خلال کنش متقابل با دیگران درباره جرم و خشونت می‌آموزند. «کوهن»، «کلووارد»، «اهلاین»، «ماتزا» و «میلر» معتقدند که توجه به خرده‌فرهنگ‌ها در تبیین جرائم و بزهکاری از اهمیت فراوانی برخوردار است (وایت و هینز، ۱۳۸۳: ۱۵۹).

کوهن بیان می‌کند که پاسخ‌های افراد به موقعیت و ساخت طبقاتی جامعه جمعی است. به اعتقاد کوهن جوانان طبقه پایین برای کسب موقعیت اجتماعی بالا احساس ناتوانی نموده، بنابراین دشمنی و تضاد خود را به جامعه بزرگ‌تر توسعه می‌دهند. میلر عنوان می‌کند که آنچه باعث می‌شود افراد طبقه پایین جامعه مرتکب جرائم شوند، توجه و علاقه‌شان به ارزش‌های طبقه پایین جامعه و تضادشان با اقتدار طبقه متوسط است. ماتزا وقوع جرائم را نتیجه رفتار مردم به شیوه‌های خاص و پاسخ مردم دیگر به آن رفتار تعریف می‌کند. به عقیده ماتزا افراد طبقه پایین با خشی‌سازی تقید اخلاقی به نظم قانونی، یک نوع ساخت‌های زبانی را می‌آموزند که آنها را قادر به توجیه جرائم و بزهکاری می‌کند (همان: ۱۶۳).

مروری بر برخی تحقیق‌های پیشین

با توجه به اینکه بحث درباره امنیت اجتماعی در جامعه ما چند سالی است به‌طور جدی آغاز شده، کارهای تحقیقاتی‌ای نیز در این چند سال انجام شده که به چند نمونه آن اشاره

می‌کنیم. پژوهشی به نام «بررسی مقایسه‌ای احساس امنیت در تهران بزرگ، یزد و کل کشور» انجام شده که مؤلفه‌های احساس امنیت را اقتصاد فردی، اقتصاد عمومی، امنیت جانی، ناموسی و اجتماعی در نظر گرفته است.

اطلاعات به دست آمده نشان داد که ۲۳ درصد شهروندان نگران امنیت جانی خود هستند، ۳۴ درصد از نظر اقتصاد فردی، ۳۰ درصد درباره امنیت ناموسی، ۵۷ درصد در بُعد اقتصاد عمومی و ۷۸ درصد نگران افزایش ناامنی در اجتماع هستند. نتایج تحقیق نشان داده که میزان احساس امنیت شهروندان تهرانی در مقایسه با سایر شهرها کمتر است. همچنین میزان احساس ناامنی به طور کلی در بین زنان بیشتر از مردان و در بین مجردها بیشتر از متأهل‌هاست (دلاور، ۱۳۸۵).

پژوهشی دیگر به نام «بررسی احساس امنیت اجتماعی از دیدگاه شهروندان هشت شهر (تهران، یزد، همدان، ارومیه، شیراز، کرمان، اصفهان و مشهد)» انجام شده است. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که بیشتر افراد صرف نظر از اینکه در کدام شهر زندگی می‌کنند، دچار نوعی ناامنی هستند و میزان احساس امنیت پایینی دارند و همچنین اعتقاد دارند که در جامعه میزان جرم و جنایت زیاد است (عربی، ۱۳۸۴).

«بررسی مشارکت مردم در ایجاد، حفظ و گسترش امنیت اجتماعی (مراکز شهرستان‌های استان مازندران)» پژوهشی دیگر در این زمینه است. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که میزان احساس امنیت در بین مردم متوسط است و همچنین نشان می‌دهد که بین (احساس امنیت، سن، سطح تحصیلات) و (مشارکت در امنیت اجتماعی) همبستگی و روابط معناداری وجود دارد (خوش‌فر، ۱۳۷۸).

در سال ۱۳۸۷ تحقیقی به نام «بررسی احساس امنیت و عوامل مؤثر بر آن؛ مطالعه موردی شهر تهران» انجام شد. این پژوهش از نوع تحلیل ثانویه است. نتایج این تحقیق نشان داد که متغیرهای بی‌نظمی اجتماعی، درک بروز جرائم و بزهکاری، ریسک و مخاطره (ریسک اعتماد کردن) و حمایت اجتماعی (امداد و یاری) با احساس امنیت همبستگی دارد. همچنین

احساس امنیت در منطقه مسکونی بیشتر از احساس امنیت در شهر تهران است (امیرکافی، ۱۳۸۷). با توجه به اینکه هر کدام از این تحقیق‌ها مؤلفه‌هایی برای احساس امنیت اجتماعی در نظر گرفته، در این تحقیق نیز سعی کرده‌ایم مؤلفه‌هایی را به کار گیریم که تا حد ممکن همه محورهای یاد شده در این تحقیق‌ها را در نظر بگیرد. با توجه به جمع‌بندی تعریف امنیت به حمایتی که جامعه به هر کدام از افراد و اعضای خود برای حفظ جان، حقوق و دارایی اعطا کرده و به طور کلی با توجه به دو رویکرد ایجابی و سلبی به امنیت و همچنین جامعه ایران که در هویت خود توجه به ناموس را در صدر مسائل زندگی می‌داند، امنیت اجتماعی را با محورهای امنیت جانی، مالی و ناموسی در نظر گرفته‌ایم. بنابراین می‌توان احساس امنیت اجتماعی را نوعی ذهنیت و جهت‌گیری روانی مثبت (رضایت‌بخش، قانع‌کننده، آرامش‌بخش) شهروندان به تأثیرگذار نبودن حضور و بروز رویدادها و وقایع ضدامنیتی (تهدیدها) در شرایط فعلی و آتی در حوزه‌های امنیت اجتماعی دانست.

چارچوب نظری تحقیق حاضر

همان‌طور که مرور ادبیات موضوع نشان می‌دهد، مطالعه‌های جرم‌شناسی و امنیت، پیشینه غنی و گسترده‌ای دارد و نظریه‌های بسیاری درباره علت وقوع جرائم و خشونت ارائه شده که بدون دسته‌بندی، درک آن دشوار است. به طور کلی در یک تقسیم‌بندی برای تبیین کجرفتاری یا جرائم، سه سطح کلی فردی، موقعیتی و اجتماعی - ساختاری مشاهده می‌شود. سطح فردی یا روانی بر ویژگی‌های فردی یا شخصی مجرم تأکید دارد. در سطح موقعیتی، اوضاع و احوال یا موقعیتی که عمل مجرمانه یا رفتار کجرفتارانه مستقیم در آن رخ می‌دهد، تحلیل و بررسی می‌شود. به تعبیری دیگر، توجه این سطح از تحلیل به علل فرهنگی وقوع جرم و خشونت معطوف است. در سطح اجتماعی - ساختاری، مناسبات فراگیر و همچنین عمده نهادهای اجتماعی جامعه به مثابه کل در نظر گرفته و جرائم در بستر آن کل مطالعه می‌شود (وایت و هینز، ۱۳۸۳: ۵۸).

با توجه به هدف تحقیق که بررسی احساس امنیت اجتماعی شهروندانِ تهرانی با تمرکز بر حوادث اخیر است و انواع مختلفی از جرائم به وقوع پیوسته، در طراحی سؤال‌های این نوشتار از نظریه‌های مطرح شده در هر سه رویکرد فوق استفاده کرده‌ایم.

نظریه کنترل در قالب رویکرد فردی و همچنین رویکرد اجتماعی - ساختاری وقوع جرائم و کج‌روی را برحسب وجود ضعف در فرایند کنترل در جامعه و ناکارآمدی آن در هر دو بُعد درونی (شخصی) و بیرونی (اجتماعی) تبیین می‌کند و مدعی است که وقتی کنترل‌ها ضعیف بوده یا از هم پاشیده باشد، کج‌روی ظاهر می‌شود. این نظریه بر دو نوع کنترل الف - کنترل‌های شخصی ب - کنترل‌های اجتماعی تأکید دارد (احمدی، ۱۳۷۷: ۱۰۵).

نظام‌های کنترل شخصی شامل عوامل فردی و به‌ویژه روان‌شناختی است. خودپنداری، خودتنظیمی یا خودکنترلی به مثابه عوامل اساسی روان‌شناختی در کنترل شخصی شناخته شده‌اند. عوامل کنترل اجتماعی (رسمی یا غیررسمی) شامل نهادهای مختلفی مانند: مدرسه، دین، نهادهای کنترل رسمی (نظام حقوقی و انتظامی) است. نظریه‌پردازان کنترل شخصی از جمله: «رلکس» (۱۹۶۱)، «کاپلن» (۱۹۸۷)، «روزنبرگ» و همکاران (۱۹۸۹) معتقدند که فشارهای درونی مانند: تنش‌ها، لذت‌جویی‌های آنی، احساس بی‌کفایتی، ترس‌ها و ضایعه‌های مغزی می‌تواند در کاهش کنترل افراد در گرایش به رفتار مجرمانه مؤثر واقع شود (احمدی، ۱۳۷۷: ۱۰۵). «گاتفریدسون» و «هیرشی» نیز تأکید دارند که افراد مجرم اصولاً موجوداتی خودخواه‌اند. ویژگی اساسی مجرمین در نگاه این دو به نوعی «قادر به کنترل خود نیستند» است (وایت و هینز، ۱۳۸۳: ۳۰۹).

در مقابل نظریه کنترل شخصی، کنترل اجتماعی قرار دارد که طبق آن رفتار انحرافی نتیجه ضعف مکانیسم‌های کنترل اجتماعی است. کنترل اجتماعی با جریان جامعه‌پذیری که تأمین‌کننده هم‌نوایی در جامعه است آغاز می‌شود و جایی که جامعه‌پذیری نتواند هم‌نوایی را تعهد کند، جامعه هنجارهایش را از طریق مجازات‌های رسمی و غیررسمی اعمال می‌کند (صدیق‌سروستانی، ۱۳۸۵: ۱۹). کنترل اجتماعی رسمی دربردارنده اقداماتی است که منابع

اقتدار، آنها را در مسیر مقابله با وقوع جرم و کج‌روی در جامعه عهده‌دار هستند. کنترل اجتماعی رسمی شامل طیفی از کنترل‌هاست که به وسیله کارگزاران اجرا می‌شود. کارگزاران کنترل اجتماعی رسمی شامل: پلیس، زندان و دیگر نهادها مانند نهادهای قانونی، دادگاه جنایی است که مسئولیت کنترل انواع رفتارهای انحرافی را بر عهده دارند (Innes, 2003: 64).

نظریه بازدارندگی، نظریه مطرح شده در قالب کنترل رسمی است که بر کنترل اجتماعی رسمی تأکید دارد و از سوی قضات و سایر عوامل اجرایی قانون اعمال می‌شود. فرض اصلی نظریه این است که انسان‌ها عقلانی عمل می‌کنند و درباره ارتکاب هر نوع کج‌رفتاری تحلیل داده - ستانده می‌کنند و چنانچه هزینه ارتکاب بیش از منفعت آن باشد، از کج‌رفتاری خودداری خواهند کرد. بنابراین مجازات یعنی کنترل اجتماعی از طریق بازداشت، زندان و یا اعدام مجرم که مانع از ارتکاب جرم می‌شود (صدیق‌سروستانی، ۱۳۸۳: ۲۲).

کنترل اجتماعی غیررسمی گونه‌ای از مکانیسم‌های کنترل اجتماعی است که در گستره‌ای به فراخنای جامعه، از سوی هر کدام از اعضا و در محیط‌های متفاوت خانواده، مدرسه، محل کار، اماکن مذهبی و... صورت می‌پذیرد (صدیق‌سروستانی، ۱۳۸۵: ۲۳).

نظریه تجربه مواجهه با جرم نیز مانند نظریه کنترل شامل بُعد فردی و اجتماعی - ساختاری تبیین جرم است و بر این اصل استوار است که احساس ناامنی محصول مواجهه شخصی با جرم یا مطلع شدن از آن به وسیله شنیده‌ها، اعم از تماس با دیگران و یا رسانه‌های همگانی است. از میان تجربه‌های ناامنی، تأثیر بزه‌دیدگی مستقیم یا غیرمستقیم و استفاده از رسانه‌ها مهم‌ترین متغیر مورد استفاده در تحقیقات هستند (به نقل از حسینی، ۱۳۸۶). رویکرد بزه‌دیدگی تصویری بر این فرض مبتنی است که انسان‌ها زمانی نگرانی امنیتی پیدا می‌کنند که بتوانند قربانی شدن خود را تصور کنند. شنیدن درباره رویدادهای ناامنی و اطلاع یافتن از احوالات آنهایی که قربانی واقع شده‌اند، برداشتهایی را درباره خطر بزه‌دیدگی شکل می‌دهد (Ferraro, 1995).

کوهن در کتاب *پسران بزه‌کار* به تبیین جرائم و خشونت در بُعد فرهنگی می‌پردازد. از

نظر کوهن ناهمسازی اهداف و ابزار به خودی خود به کج رفتاری نخواهد انجامید، جز اینکه متغیر مداخله‌گری چون سرخوردگی و ناکامی منزلتی به معادله اضافه شود. فرض اصلی کوهن بر این است که افراد منحرف و بزهکار به علت شکست یا نداشتن فرصت مناسب و کافی برای دستیابی به اهداف مقبول و پسندیده اجتماعی دچار محرومیت شده، بنابراین آرمان‌های موفقیت و اهداف مقبول و متداول در جامعه را با ارزش‌ها و هنجارهای دیگری برای به دست آوردن منزلت و وجهه جایگزین می‌کنند و در نتیجه پاره‌فرهنگ بزهکاری به وجود می‌آید و بدین وسیله افراد تلاش می‌کنند بر مشکلات خود فائق آیند (صدیق‌سروستانی، ۱۳۸۳: ۱۴).

فرضیه‌ها

۱. بیشتر شهروندان تهرانی هنگام حضور در شهر تهران احساس ناامنی می‌کنند.
۲. زنان بیش از مردان در شهر تهران احساس ناامنی می‌کنند.
۳. افراد مسن بیش از افراد جوان در شهر تهران احساس ناامنی می‌کنند.
۴. افراد تحصیل کرده بیشتر از افراد با تحصیلات کمتر در شهر تهران احساس ناامنی می‌کنند.
۵. متأهل‌ها بیش از مجردها احساس ناامنی می‌کنند.
۶. بیشتر شهروندان تهرانی اعتقاد دارند که جامعه ما در یک‌سال گذشته خشن‌تر شده است.
۷. پیگیری اخبار حوادث از سوی شهروندان تهرانی بر احساس ناامنی آنها تأثیر دارد.
۸. مردم انتظار دارند نهادهای نظارتی و قضایی در برابر مجرمان جرائم خشن، قاطع‌تر برخورد کنند.

متغیرها یا مفاهیم اساسی و تعریف عملیاتی آنها

- احساس ناامنی اجتماعی: در جمع‌بندی تعریف‌های مطرح شده برای احساس امنیت می‌توان گفت احساس امنیت اجتماعی عبارت است از نوعی ذهنیت و جهت‌گیری روانی مثبت (رضایت‌بخش، قانع‌کننده و آرامش‌بخش) شهروندان که به تأثیرگذار

نبودن جدی و حضور و بروز رویدادها و وقایع ضدامنیتی (تهدیدها) در شرایط فعلی و آتی در حوزه‌های امنیت اجتماعی دارند. در این نوشتار متغیر استفاده شده عکس احساس امنیت، یعنی احساس ناامنی است. احساس ناامنی را نیز با چهار گویه (در حوزه‌های امنیت جانی، ناموسی، مالی، اخلاقی و روانی در شهری مانند تهران) سنجیده‌ایم.

- تجربه مواجهه با جرم (مستقیم و غیرمستقیم): تجربه مواجهه با جرم در اینجا، یعنی مواجهه شخصی با جرم به مثابه قربانی یا مطلع شدن از آنکه در حالت مستقیم بر خود فرد حادث می‌شود و در حالت غیرمستقیم فرد به وسیله رسانه‌های همگانی، دیده‌ها، تماس با دیگران و... از وقوع جرائم و خشونت در جامعه مطلع می‌شود که در نوشتار حاضر مواجهه غیرمستقیم با جرم اشاره به وقوع برخی جرائم درباره نزدیکان پاسخگو (اعضای خانواده و همسایه‌ها) و خبردار شدن پاسخگو از آنهاست.

مواردی که برای سنجش تجربه مواجهه با جرم در اینجا به کار گرفته‌ایم عبارت‌اند از: تجربه دزدی وسیله نقلیه (خودرو، موتور، دوچرخه و...)، دزدی منزل، کیف پول، موبایل و وسایل شخصی، ضرب و شتم فیزیکی (نزاع‌های خیابانی و...)، مجروح شدن با سلاح سرد (چاقو، قمه، شیشه نوشابه و...) برای خود پاسخگو، اعضای خانواده، همسایه‌ها یا دیدن این موارد جرم در خیابان‌ها و اماکن عمومی.

- رسانه: منظور بخش‌هایی از محتوای رسانه‌ای است که به حوادث و جرائم جامعه در مطبوعات، روزنامه‌ها، صداوسیما و رادیو می‌پردازد. در این نوشتار بر آنیم از پاسخگو پرسیم که آیا اخبار منتشر شده از حوادث خشونت‌بار یک‌سال اخیر و اعلام عفو و بخشش مجرمان جرائم خشن از سوی خانواده قربانیان از رسانه‌ها به خشن‌تر شدن جامعه کمک کرده است.

- نحوه عملکرد: در اینجا نحوه برخورد اشاره به عملکرد نهادهای تأثیرگذار در افزایش و کاهش خشونت در سطح جامعه و آثار ناشی از آن دارد که شامل عملکرد نهادهایی چون: قوه قضائیه، نیروی انتظامی، صداوسیما، مطبوعات، روزنامه‌ها و نیز دستگاه‌های

پشتیبانی نظیر اورژانس‌ها و بیمارستان‌ها، آتش‌نشانی، بیمه‌ها و پلیس ۱۱۰ است.

روش تحقیق

روش‌های گوناگونی در تحقیقات اجتماعی وجود دارد که در این تحقیق از روش پیمایشی استفاده کرده‌ایم. روش پیمایشی ابزاری است برای گرفتن پاسخ از نمونه پاسخگویان و دارای چهار ویژگی زیر می‌باشد:

۱. پیمایش، نمونه گویایی از جمعیت را بررسی می‌کند؛ به‌خصوص از طریق نمونه‌گیری احتمالی (تصادفی ساده).
۲. پیمایش، پاسخ پاسخگویان را مستقیم ارزیابی می‌کند.
۳. پیمایش، روش مرجحی است برای جمع‌آوری داده‌ها چون از نمونه گویای جمعیت به دست می‌آید.
۴. پیمایش با مجموعه طبیعی سروکار دارد (دواس، ۱۳۷۶: ۲۲).

جامعه آماری

جامعه آماری مدنظر ما افراد ۱۸ سال و بالاتر مناطق ۲۲ گانه شهر تهران است و فرد پاسخگو واحد تحلیل است.

حجم نمونه

حجم نمونه به دو عامل مهم بستگی دارد: میزان دقت مدنظر برای نمونه و میزان تغییر در جمعیت برحسب خصوصیات اصلی مورد مطالعه (دواس، ۱۳۷۶: ۷۸). البته دقت مطلوب تنها عامل تعیین حجم نمونه نیست. حجم نهایی نمونه، مصالحه و توازن بین هزینه، دقت، وقت و تضمین برخوردار بودن از تعداد کافی برای تحلیل معنادار خُرده‌گروه‌ها خواهد بود (دواس، ۱۳۷۶: ۸۰). در انجام تحقیقات اجتماعی می‌توان حجم نمونه را بر فرض ناهمگنی جمعیت استوار کرد، یعنی می‌توان تصویری تقریبی از نحوه پاسخ دادن افراد به سؤال مدنظر

احساس ناامنی اجتماعی شهروندان تهرانی ... ❖ ۱۰۳

در تحقیق را در نظر گرفت. بنابراین، می‌توان حجم نمونه را برحسب متغیری تعیین کرد که در آن مورد احتمالاً بیشترین میزان ناهمگنی در نمونه وجود خواهد داشت (دواس، ۱۳۷۶، ۸۱ - ۸۰).

برای تعیین حجم نمونه از فرمول «کوکران» با خطای نمونه‌گیری ۳ درصد استفاده کرده‌ایم که تعداد هزار و ۶۶ نفر (محاسبه از طریق فرمول کوکران) به عنوان نمونه انتخاب شده‌اند. حجم نمونه این پژوهش در حین اجرا به هزار و ۶۹ نفر رسیده است.

$$n = \frac{t^2 pq}{d^2} \cong 1066$$

$$1 + \frac{1}{N} \left(\frac{t^2 pq}{d^2} - 1 \right)$$

احتمال وجود نداشتن صفت در نمونه $q =$ احتمال وجود صفت در نمونه $p =$

حجم نمونه $n =$ تعداد کل جامعه آمار $N =$

درجه اطمینان $d =$ اندازه متغیر در توزیع طبیعی (ضریب اطمینان) $t =$

$$p = 0/5 \quad q = 0/5 \quad d = 0/03 \quad t = 1/96$$

(جمعیت افراد ۱۸ سال به بالای شهر تهران) $N = 6037654$

روش نمونه‌گیری

روش نمونه‌گیری در این نوشتار ترکیبی از نمونه‌گیری طبقه‌بندی متناسب (سه‌میه‌ای) و تصادفی سیستماتیک است. بر اساس روش نمونه‌گیری طبقه‌بندی متناسب ابتدا از مناطق ۲۲گانه شهرداری تهران تعداد اعضای نمونه هر منطقه را به نسبت جمعیت کل خانوارهای آن منطقه به کل جمعیت تهران مشخص کردیم. سپس در هر منطقه از طریق نمونه‌گیری از کل شماره تلفن‌های منطقه - که در اختیار مرکز افکارسنجی و رصد فرهنگی قرار دارد - بر اساس تعداد حجم نمونه، شماره تلفن‌های پاسخگویان در هر منطقه به کمک روش نمونه‌گیری تصادفی سیستماتیک انتخاب کرده و پرسش‌نامه‌ها را به صورت مصاحبه تلفنی تکمیل کردیم. در صورت همکاری نکردن و تمایل نداشتن پاسخگو به تکمیل پرسش‌نامه، با شماره تلفن‌های بعدی تماس گرفتیم.

روش گردآوری اطلاعات

اطلاعات را از طریق پرسش‌نامه گردآوری و پس از انجام مراحل استخراج و کدگذاری با استفاده از نرم‌افزار spss تجزیه و تحلیل شده است.

روش پردازش داده‌ها

تجزیه و تحلیل اطلاعات در چند مرحله و به وسیله نرم‌افزار spss انجام شده است. ابتدا توصیف و تحلیل تک‌متغیره انجام شده و در بخش یافته‌های تحلیلی نیز از آزمون‌های آماری استفاده شده است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها در سطح توصیفی یا تک‌متغیره از جدول‌های یک بُعدی توزیع فراوانی، شاخص‌های مرکزی، درصد، فراوانی و آزمون (کی‌دو یا کای اسکوئر) استفاده شده است.

یافته‌ها

یافته‌های توصیفی

در این بخش از مقاله مهم‌ترین نتایج به دست آمده از پیمایش انجام شده به صورت خلاصه و فشرده ارائه و سپس جمع‌بندی یافته‌های پژوهشی عرضه می‌شود.

جدول ۱. میزان پیگیری جریان حوادث ناگوار جامعه از رسانه‌ها در بین شهروندان تهرانی

درصد فراوانی بدون احتساب بی‌پاسخ	درصد فراوانی	فراوانی	میزان پیگیری جریان حوادث ناگوار از رسانه‌ها
۱۱/۲	۱۱/۲	۱۲۰	اصلاً
۵۵/۱	۵۵/۱	۵۸۹	کم
۳۳/۶	۳۳/۶	۳۵۹	زیاد
-	۰/۱	۱	بی‌پاسخ
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۶۹	جمع

جدول ۲. علت اصلی وقوع خشونت و جرائم خشن از دید شهروندان تهرانی

درصد فراوانی بدون احتساب بی پاسخ	درصد فراوانی	فراوانی	علت اصلی وقوع خشونت و جرائم
۳۹/۸	۳۹/۴	۴۲۱	عوامل اقتصادی و اجتماعی
۸/۵	۸/۴	۹۰	صحیح تربیت نکردن فرزندان در خانواده‌ها
۷/۴	۷/۳	۷۸	ضعف دستگاه‌های نظارتی
۵/۵	۵/۴	۵۸	ضعف اخلاق و دینداری
۴/۱	۴	۴۳	مواد مخدر و روان‌گردان
۳۴/۷	۳۴/۳	۳۶۷	سایر ^۱
-	۱/۱	۱۲	بی پاسخ
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۶۹	جمع

جدول ۳. میزان موافقت پاسخگویان با گویه^۱ «با توجه به اخبار منتشر شده از حوادث

خشونت بار یک سال اخیر، به جرئت می‌توان گفت که جامعه ما در

یک سال اخیر به شدت خشن تر شده است.»

درصد فراوانی بدون احتساب بی پاسخ	درصد فراوانی	فراوانی	میزان موافقت
۱۲/۸	۱۲/۶	۱۳۵	اصلاً
۲۱/۵	۲۱/۲	۲۲۷	کم
۶۵/۸	۶۵/۱	۶۹۶	زیاد

۱. ناآگاهی و ضعف فرهنگی، محدودیت جنسی افراد در جامعه، مشکلات روانی، عوامل اقتصادی، ضعف دستگاه نظارتی، نبود تفریح‌های سالم و بهانه ندادن به جوانان، غرور بیجا داشتن، بی‌اعتمادی، نارضایتی از دولت، ضعف صداوسیما، مهاجرت افراد از شهرستان‌ها، محدودیت از طرف دولت و نیروی انتظامی به ناهنجاری اجتماعی کشیده می‌شود.

ادامه جدول ۳. میزان موافقت پاسخگویان با گویه «با توجه به اخبار منتشر شده از حوادث خسونت‌بار یک سال اخیر، به جرئت می‌توان گفت که جامعه ما در یک‌سال اخیر به شدت خشن‌تر شده است.»

میزان موافقت	فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی بدون احتساب بی‌پاسخ
بی‌پاسخ	۱۱	۱	-
جمع	۱۰۶۹	۱۰۰	۱۰۰

جدول ۴. میزان موافقت پاسخگویان با گویه «اعلام عفو و بخشش مجرمان جرائم خشن از سوی خانواده قربانیان در رسانه موجب افزایش این جرائم و خسونت‌ها در جامعه می‌شود.»

میزان موافقت	فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی بدون احتساب بی‌پاسخ
اصلاً	۳۵۳	۳۳	۳۳/۶
کم	۲۴۷	۲۳/۱	۲۳/۵
زیاد	۴۵۱	۴۲/۲	۴۲/۹
بی‌پاسخ	۱۸	۱/۷	-
جمع	۱۰۶۹	۱۰۰	۱۰۰

جدول ۵. میزان موافقت پاسخگویان با گویه «امروزه همه جرائم و خسونت‌ها در جامعه ما کاملاً عادی شده و عکس‌العمل مردم را بر نمی‌انگیزد.»

میزان موافقت	فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی بدون احتساب بی‌پاسخ
اصلاً	۲۵۷	۲۴	۲۴/۳

احساس ناامنی اجتماعی شهروندان تهرانی ... ❖ ۱۰۷

ادامه جدول ۵. میزان موافقت پاسخگویان با گویه «امروزه همه جرائم و خشونت‌ها در جامعه ما کاملاً عادی شده و عکس‌العمل مردم را برنمی‌انگیزد.»

میزان موافقت	فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی بدون احتساب بی‌پاسخ
کم	۲۲۸	۲۱/۳	۲۱/۶
زیاد	۵۷۳	۵۳/۶	۵۴/۲
بی‌پاسخ	۱۱	۱	-
جمع	۱۰۶۹	۱۰۰٪	۱۰۰٪

جدول ۶. میزان موافقت پاسخگویان با گویه «هنگام برخورد و درگیری لفظی با افراد در شهر تهران احساس می‌کنم ممکن است مورد حمله، صدمه و خطرهای جانی و جراحت قرار بگیرم.»

میزان موافقت	فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی بدون احتساب بی‌پاسخ
اصلاً	۱۲۹	۱۲/۱	۱۲/۱
کم	۲۰۱	۱۸/۸	۱۸/۹
زیاد	۷۳۲	۶۸/۲	۶۸/۲
بی‌پاسخ	۷	۰/۸	-
جمع	۱۰۶۹	۱۰۰	۱۰۰

جدول ۷. میزان موافقت پاسخگویان با گویه «هنگام قرار گرفتن در مکان‌های خلوت و ناشناس یا تاریک در شهر تهران احساس می‌کنم ممکن است مورد خطرهای و صدمه‌های جانی و مالی قرار بگیرم.»

میزان موافقت	فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی بدون احتساب بی‌پاسخ
اصلاً	۹۴	۸/۸	۸/۹
کم	۱۵۷	۱۴/۷	۱۴/۸
زیاد	۸۱۰	۷۵/۸	۷۶/۳
بی‌پاسخ	۸	۰/۷	-
جمع	۱۰۶۹	۱۰۰	۱۰۰

جدول ۸. میزان موافقت پاسخگویان با گویه «ورود مراکزى مانند بسجج برای کمک به نیروی انتظامی و ایجاد گشت‌های منظم شبانه و روزانه از طرف آنان وضعیت امنیت شهر را بهتر از وضع فعلی خواهد کرد.»

میزان موافقت	فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی بدون احتساب بی‌پاسخ
اصلاً	۲۷۶	۲۵/۸	۲۶/۳
کم	۲۰۵	۱۹/۲	۱۹/۵
زیاد	۵۷۰	۵۳/۳	۵۴/۲
بی‌پاسخ	۱۸	۱/۷	-
جمع	۱۰۶۹	۱۰۰	۱۰۰

احساس ناامنی اجتماعی شهروندان تهرانی ... ❖ ۱۰۹

جدول ۹. تأثیربرانگیزترین حادثه یک سال اخیر از دید شهروندان تهرانی (سؤال باز)

تأثیربرانگیزترین حادثه یک سال اخیر	فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی بدون احتساب بی پاسخ
قتل «روح الله داداشی» قوی ترین مرد ایران	۳۹۱	۳۶/۶	۴۱/۷
حادثه خمینی شهر	۱۲۰	۱۱/۲	۱۲/۸
حادثه میدان کاج سعادت آباد	۹۷	۹/۱	۱۰/۴
اسیدپاشی	۶۸	۶/۳	۶/۸
حادثه پل مدیریت	۶۰	۵/۶	۶/۴
سایر موارد ^۱	۱۹۴	۱۸/۱	۲۰/۷
بی پاسخ	۱۳۹	۱۲/۷	-
جمع	۱۰۶۹	۱۰۰	۱۰۰

جدول ۱۰. دلایل حمل سلاح سرد از سوی برخی افراد به خصوص جوانان

از دید شهروندان تهرانی

علت حمل سلاح سرد	فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی بدون احتساب بی پاسخ
احساس ناامنی از جامعه و به قصد دفاع از خود	۳۳۲	۳۱/۰۶	۳۲/۵

۱. سایر موارد شامل: قتل خانم به دست همسرش، بیماری که در بیابان رها شدند (نزدیک کهریزک)، کشته شدن زنی به دست خواستگارش، کشته شدن دانشمند ایرانی در ارتباط با انرژی هسته‌ای، به قتل رسیدن چند پلیس، اختلاس ۳ هزار میلیاردی، قمه-کشی، ایجاد مزاحمت و سرقت برای دختران بی حجاب و ...

ادامه جدول ۱۰. دلایل حمل سلاح سرد از سوی برخی افراد به خصوص جوانان
از دید شهروندان تهرانی

درصد فراوانی بدون احتساب بی پاسخ	درصد فراوانی	فراوانی	علت حمل سلاح سرد
۲۹/۳	۲۸	۲۹۹	رقابت و کسب جایگاه مناسب در میان گروه هم‌سال
۱۵/۳	۱۴/۷	۱۵۷	کم‌رنگ شدن اخلاق و دین در بین جوانان و نوجوانان
۱۰/۲	۹/۷۳	۱۰۴	ناکارآمدی قوانین محدودکننده حمل سلاح
۴	۳/۸	۴۱	صحیح تربیت نکردن و فقر فرهنگی
۲/۵	۲/۳۴	۲۵	مشکلات شخصیتی و روانی
۲/۳	۲/۱۵	۲۳	نداشتن هدف و بیکاری
۴	۳/۸	۴۱	سایر موارد ^۱
-	۴/۴	۴۷	بی پاسخ
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۶۹	جمع

❖ سال دوازدهم، شماره شانزدهم، زمستان ۱۳۹۰

۱. صحیح تربیت نکردن خانواده، هدف نداشتن و بیکاری، فقر فرهنگی فرد در جامعه، مشکلات شخصیتی خود فرد، مشکلات روانی خود فرد، استفاده از مواد مخدر، زورگویی، تأثیر فیلم‌های خشن و بازی‌های رایانه‌ای خشن، توجه نشدن فرد درباره عواقب حمل سلاح سرد، نداشتن اعتماد به نفس، نداشتن آزادی، رواج بی‌نظمی و برهم زدن نظم عمومی و ...

جدول ۱۱. دلایل وقوع اسیدپاشی از دید شهروندان تهرانی

علت اسید پاشی	فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی بدون احتساب بی پاسخ
ناکامی افراد	۵۰۱	۴۴/۶	۴۷/۷
کم رنگ شدن دین و اخلاق در جامعه	۱۶۲	۱۵/۲	۱۶/۲
ضعف قوانین مجازات اسیدپاشی	۱۰۴	۹/۷	۱۰/۴
دسترسی و استفاده آسان	۶۲	۵/۸	۶/۲
بیماری روانی و ضعف شخصیت	۵۹	۵/۵	۵/۹
پوشش رسانه‌ای	۲۸	۲/۶	۲/۸
سایر موارد ^۱	۸۴	۷/۸	۸/۴
بی پاسخ	۶۹	۶/۵	-
جمع	۱۰۶۹	۱۰۰	۱۰۰

جدول ۱۲. میزان تناسب مجازات‌های فعلی با جرائم خشن از دید شهروندان تهرانی

میزان تناسب مجازات با جرائم خشن	فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی بدون احتساب بی پاسخ
کم اثر است و باید شدیدتر شود	۵۷۵	۵۳/۸	۵۷/۹

۱. اعتیاد، مشکلات اقتصادی، ناآگاهی و فقر فرهنگی، بی هدف بودن انسان‌ها، ناکامی افراد، نارضایتی از دولت، ضعف شخصیتی، نداشتن شغل، صحیح تربیت نکردن خانواده، بیماری روانی فرد

ادامه جدول ۱۲. میزان تناسب مجازات‌های فعلی با جرائم خشن از دید شهروندان تهرانی

میزان تناسب مجازات با جرائم خشن	فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی بدون احتساب بی‌پاسخ
کاملاً متناسب و اثرگذار است	۲۶۰	۲۴/۳	۲۶/۲
مجازات‌هایی مانند اعدام و قصاص برای این جرائم بسیار شدید است و اثری هم ندارد و باید کاهش یابد	۱۵۸	۱۴/۸	۱۵/۹
بی‌پاسخ	۷۶	۷/۱	-
جمع	۱۰۶۹	۱۰۰	۱۰۰

❖ سال دوازدهم، شماره شانزدهم، زمستان ۱۳۹۰

جدول ۱۳. نوع مجازات‌های مؤثر برای کاهش جرائم خشن از دید شهروندان تهرانی

مجازات‌های مؤثر در کاهش جرائم	فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی بدون احتساب بی‌پاسخ
افزایش محکومیت‌های سنگین مثل اعدام و قصاص	۴۰۲	۳۷/۶	۴۰/۶
آموزش و تأدیب مجرمان در زندان‌های خاص	۲۳۴	۲۱/۹	۲۳/۶
افزایش طول مدت حبس	۱۰۲	۹/۵	۱۰/۳
افزایش جرائم نقدی مانند دیه	۶۳	۵/۹	۶/۴

ادامه جدول ۱۳. نوع مجازات‌های مؤثر برای کاهش جرائم خشن

از دید شهروندان تهرانی

درصد فراوانی بدون احتساب بی‌پاسخ	درصد فراوانی	فراوانی	مجازات‌های مؤثر در کاهش جرائم
۵/۱	۴/۸	۵۱	محرومیت از امتیازهای اجتماعی
۳/۱	۲/۹	۳۱	حذف امکان عفو و بخشش مجرمان
۱۰/۹	۱۰/۱	۱۰۸	سایر موارد ^۱
-	۷/۳	۷۸	بی‌پاسخ
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۶۹	جمع

جدول ۱۴. نظر شهروندان تهرانی درباره میزان توجه دولت به اظهارنظرهای سازمان‌های

حقوق بشری بین‌المللی و تهدید آنها به تحریم ایران به دلیل اجرای

حکم اعدام و قصاص

درصد فراوانی بدون احتساب بی‌پاسخ	درصد فراوانی	فراوانی	میزان توجه به اظهارنظرهای سازمان‌های حقوق بشر بین‌المللی درباره مجازات‌ها
۵۳/۷	۴۶/۸	۵۰۰	اصلاً
۲۰/۳	۱۷/۷	۱۸۹	کم

۱. سایر موارد عبارت‌اند از: افزایش میزان آگاهی فرد، اجرای صحیح، درست و به‌موقع قانون اسلامی، در ملاء عام بودن اعدام، تنبیه فیزیکی، ایجاد مراکز رایگان روان‌شناسی، پخش فیلم‌های عبرت‌آموز و پخش نشدن فیلم‌های خشن، کاهش طول مدت حبس، عوض شدن حکومت و دولت، تبعید شدن، اصلاح نیروی انتظامی، افزایش مجازات‌های سنگین داخل زندان، ایجاد اشتغال و...

ادامه جدول ۱۴. نظر شهروندان تهرانی درباره میزان توجه دولت به اظهارنظرهای سازمان‌های حقوق بشری بین‌المللی و تهدید آنها به تحریم ایران به دلیل اجرای حکم اعدام و قصاص

میزان توجه به اظهارنظرهای سازمان‌های حقوق بشر بین-المللی درباره مجازات‌ها	فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی بدون احتساب بی‌پاسخ
زیاد	۲۴۲	۲۲/۶	۲۶
نمی‌دانم/ بی‌پاسخ	۱۳۸	۱۱/۱	-
جمع	۱۰۶۹	۱۰۰	۱۰۰

جدول ۱۵. نحوه واکنش مردم به جرائم خشن در فضاهای عمومی شهری از دید شهروندان تهرانی

نحوه واکنش مردم	فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی بدون احتساب بی‌پاسخ
برخورد با جرم را به عهده نیروهای انتظامی قرار دهند	۷۷۷	۷۲/۷	۷۶/۴
فعالانه برای برخورد با مجرم وارد صحنه شوند.	۱۸۲	۱۷	۱۷/۹
بی تفاوت از کنار آن عبور کنند و صرفاً تماشاگر ماجرا باشند.	۵۸	۵/۴	۵/۷
بی‌پاسخ	۵۲	۴/۹	-
جمع	۱۰۶۹	۱۰۰	۱۰۰

میزان موفقیت عملکرد هر کدام از دستگاه‌های زیر از نظر پیشگیری و برخورد با وقوع جرم

برای ایجاد جدول جمع‌بندی از پاسخ‌های شهروندان تهرانی بر اساس ضریبی که به گزینه‌های پاسخ زیاد، کم و اصلاً داده‌ایم (گزینه زیاد نمره ۳، گزینه کم نمره ۱ و گزینه اصلاً نمره صفر) شاخصی ساختیم که بر مبنای آن، دستگاه‌ها را بر اساس سؤال مذکور، در جدول ۱۶ با توجه به نظر شهروندان تهرانی مرتب کرده‌ایم. این جدول به روشنی فضای ذهنی شهروندان تهرانی را درباره عملکرد دستگاه‌های مختلف در حوزه مورد بررسی بیان می‌کند.

جدول ۱۶. میزان موفقیت دستگاه‌ها از نظر پیشگیری و برخورد با وقوع جرم در جامعه از دید شهروندان تهرانی

میزان موفقیت نام دستگاه	زیاد (درصد مؤثر بدون احتساب بی پاسخ‌ها)	کم (درصد مؤثر بدون احتساب بی پاسخ‌ها)	اصلاً (درصد مؤثر بدون احتساب بی پاسخ‌ها)	شاخص ارزیابی میزان موفقیت
مطبوعات و روزنامه‌ها	۴۰/۶	۴۶/۲	۱۳/۳	۱/۶۷
صداوسیما	۴۰/۲	۴۳/۱	۱۶/۷	۱/۶۳
نیروی انتظامی	۳۶/۲	۴۷/۶	۱۶/۱	۱/۵۶
قوه قضایه	۲۲/۸	۶۰/۸	۱۶/۴	۱/۲۹

میزان موفقیت عملکرد هر کدام از دستگاه‌های زیر از نظر پشتیبانی در مواقع وقوع جرم و پس از آن

برای ایجاد جدول جمع‌بندی از پاسخ‌های شهروندان تهرانی مانند جدول ۱۶ بر اساس ضریبی که به گزینه‌های پاسخ زیاد، کم و اصلاً داده‌ایم (گزینه زیاد نمره ۳، گزینه کم نمره ۱ و گزینه اصلاً نمره صفر) شاخصی ساختیم که بر مبنای آن، دستگاه‌ها را در جدول ۱۷ مرتب

کرده‌ایم. این جدول به روشنی فضای ذهنی شهروندان تهرانی را دربارهٔ عملکرد دستگاه‌های مختلف در حوزه مورد بررسی بیان می‌کند.

جدول ۱۷. میزان موفقیت دستگاه‌ها از نظر پشتیبانی در مواقع وقوع جرم و پس از آن در جامعه

میزان موفقیت	زیاد (درصد مؤثر بدون احتساب بی‌پاسخ‌ها)	کم (درصد مؤثر بدون احتساب بی‌پاسخ‌ها)	اصلاً (درصد مؤثر بدون احتساب بی‌پاسخ‌ها)	شاخص ارزیابی میزان موفقیت
آتش‌نشانی	۶۹/۴	۲۵/۶	۴/۹	۲/۳۳
پلیس ۱۱۰	۵۴/۵	۳۰/۸	۱۴/۷	۱/۹۴
بیمه‌ها	۳۱/۱	۵۰/۱	۱۸/۸	۱/۴۳
اورژانس‌ها و بیمارستان‌ها	۲۹/۸	۵۳/۱	۱۷	۱/۴۲

تجربهٔ مواجهه با جرائم زیر (مستقیم یا غیرمستقیم)

تجربهٔ مواجهه با جرم، یعنی مواجههٔ شخصی با جرم به عنوان قربانی یا مطلع شدن از آن، که در حالت مستقیم بر خود فرد حادث می‌شود و در حالت غیرمستقیم فرد به وسیلهٔ رسانه‌های همگانی یا شنیده‌ها اعم از ارتباط با اعضای خانواده، فامیل، همسایه‌ها و دیگران از وقوع جرائم و خشونت در جامعه مطلع می‌شود.

در این طرح از پاسخگو این سؤال شده که آیا در شش ماه گذشته هر کدام از جرائم زیر برای خودش، اعضای خانواده یا همسایه‌اش اتفاق افتاده است؟ یا خودش با چشمانش در خیابان‌های شهر این جرائم را دیده است؟

برای آنکه بتوانیم بین پاسخ‌های شهروندان تهرانی دربارهٔ تجربهٔ آنان از مواجهه با جرم

طی شش ماه گذشته مقایسه‌ای کنیم، با ضریب‌گذاری پاسخ‌های آنان (تجربه مواجهه با جرم برای «خود» ضریب ۵، برای «اعضای خانواده» ضریب ۴، «دیدن وقوع جرم» ضریب ۳، «وقوع جرم برای همسایه» ضریب ۲ و «عدم مواجهه با جرم» ضریب صفر) شاخص ساده‌ای ساختیم که بر اساس آن تجربه مواجهه با جرم از نگاه مردم تهران در خصوص جرائم مختلف را با یکدیگر مقایسه کرده‌ایم.

جدول ۱۸ را می‌توان نمایانگر فضای ذهنی شهروندان تهرانی از میزان نگرانی آنها درباره انواع جرائم محتمل برای آنها در شهری مانند تهران دانست.

جدول ۱۸. شاخص ارزیابی میزان تجربه مواجهه با جرم

شاخص ارزیابی میزان تجربه جرم	رخ نداده است (درصد مؤثر بدون احتساب بی‌پاسخ‌ها)	دیده شدن از طرف فرد (درصد مؤثر بدون احتساب بی‌پاسخ‌ها)	برای همسایه (درصد مؤثر بدون احتساب بی‌پاسخ‌ها)	برای اعضای خانواده (درصد مؤثر بدون احتساب بی‌پاسخ‌ها)	برای خود (درصد مؤثر بدون احتساب بی‌پاسخ‌ها)	سطح مواجهه با جرم نوع جرم
۳/۳۱	۵۱/۴	۱۲/۳	۱۴/۷	۱۲/۱	۱۰/۷	دزدی وسیله نقلیه (خودرو، موتور)
۲/۳۷	۲۲/۸	۶۹/۷	۳	۱/۶	۲/۹	مشاجره لفظی جدی و فحاشی‌های رکیک
۲/۲	۳۹/۱	۲۱/۷	۶/۶	۲۰/۲	۱۲/۳	دزدی کیف، پول، موبایل و وسایل شخصی
۱/۷۲	۴۴/۱	۴۷/۴	۲/۸	۳	۲/۶	ضرب و شتم فیزیکی
۰/۸	۷۴/۱	۳/۹	۱۱/۸	۶/۶	۳/۶	دزدی از منزل
۰/۷۹	۷۳/۷	۲۰/۸	۲/۶	۲/۱	۰/۸	مجروح شدن با سلاح سرد

میزان احساس ناامنی شهروندان تهرانی هنگام حضور در سطح شهر تهران در حوزه‌های مختلف

برای ساخت شاخصی ساده از مجموع پاسخ پاسخگویان در حوزه احساس ناامنی، میانگین درصد هر کدام از گزینه‌های پاسخ را محاسبه کرده‌ایم (شاخص کلی احساس ناامنی؛ ردیف آخر جدول ۱۹).

همچنین برای جمع‌بندی و مقایسه از پاسخ‌های شهروندان تهرانی، بر اساس ضریبی که به گزینه‌های پاسخ زیاد، کم و اصلاً داده‌ایم (گزینه زیاد نمره ۳، گزینه کم نمره ۱ و گزینه اصلاً نمره صفر) شاخصی ساختیم که بر مبنای آن، انواع احساس ناامنی را در جدول ۱۹ مرتب کرده‌ایم (شاخص ارزیابی میزان احساس ناامنی؛ ستون سمت چپ جدول ۱۹). این جدول به روشنی فضای ذهنی شهروندان تهرانی را درباره احساس ناامنی خود در حوزه‌های مورد بررسی بیان می‌کند.

جدول ۱۹. شاخص ارزیابی میزان احساس ناامنی

میزان احساس ناامنی	زیاد (درصد مؤثر بدون احتساب بی‌پاسخ‌ها)	کم (درصد مؤثر بدون احتساب بی‌پاسخ‌ها)	اصلاً (درصد مؤثر بدون احتساب بی‌پاسخ‌ها)	شاخص ارزیابی میزان احساس ناامنی
احساس ناامنی اخلاقی و روانی (شنیدن الفاظ رکیک به دلایل گوناگون)	۴۹/۷	۳۵/۹	۱۴/۴	۲/۳۳
احساس ناامنی مالی (سرقت کیف، پول، موبایل و...)	۴۹/۵	۳۵/۶	۱۴/۸	۱/۹۴
احساس ناامنی ناموسی (تعرض به خانم‌ها در شهر یا به اعضای خانواده و مانند آن)	۴۸/۴	۳۴/۳	۱۷/۳	۱/۴۳

ادامه جدول ۱۹. شاخص ارزیابی میزان احساس ناامنی

شاخص ارزیابی میزان احساس ناامنی	اصلاً (درصد مؤثر بدون احتساب بی پاسخ‌ها)	کم (درصد مؤثر بدون احتساب بی پاسخ‌ها)	زیاد (درصد مؤثر بدون احتساب بی پاسخ‌ها)	میزان احساس ناامنی / نوع احساس ناامنی
۱/۴۲	۲۱/۸	۴۶/۱	۳۲/۱	احساس ناامنی جانی (قتل، مضروب شدن، درگیری فیزیکی و...)
۱/۷	۱۷/۸	۳۸	۴۴/۲	شاخص کلی احساس ناامنی

یافته‌های استنباطی

برای بررسی انواع خصوصیات جمعیت‌شناختی با احساس ناامنی پاسخگویان، به صورت ساده از ترکیب چهار گویه جدول ۱۹، یک شاخص احساس ناامنی ساختیم. روش ساخت این شاخص هم به این ترتیب بود که به ازای هر پاسخ پاسخگو به گزینه اصلاً نمره ۱، گزینه کم نمره ۲ و به گزینه زیاد نمره ۳ دادیم. پس از جمع امتیازهای گویه‌های چهارگانه، جمع نمره هر پاسخگو در قالب طیفی ۹ قسمتی قرار گرفت که این طیف برای ما درجه احساس ناامنی را می‌ساخت که میزان صفر آن نشان‌دهنده بیشترین احساس امنیت و میزان هشت آن نشان‌دهنده بیشترین احساس ناامنی بود.

جدول ۲۰. شاخص ارزیابی میزان احساس ناامنی

زیاد	کم	اصلاً	گویه‌های احساس ناامنی
نمره ۳	نمره ۲	نمره ۱	ناامنی جانی (مضروب شدن، درگیری فیزیکی و...)
نمره ۳	نمره ۲	نمره ۱	ناامنی ناموسی (تعرض به خانم‌ها در شهر یا به اعضای خانواده)

جدول ۲۰. شاخص ارزیابی میزان احساس ناامنی

زیاد	کم	اصلاً	گویه‌های احساس ناامنی
نمره ۳	نمره ۲	نمره ۱	ناامنی مالی (سرقت کیف، پول و موبایل)
نمره ۳	نمره ۲	نمره ۱	ناامنی اخلاقی و روانی (شنیدن الفاظ رکیک و تعرض به دلیل تذکر یا امر به معروف و نهی از منکر)
۱۲	۸	۴	جمع نمره‌ها (شاخص ترکیب گویه‌ها)
۸	۴	۰	کم کردن چهار واحد از نمره‌ها برای شروع نمره شاخص از صفر (ساخت طیف نُه‌گانه برای شاخص ترکیب گویه‌ها)

برای آزمون تقاطع‌های بعدی از آزمون کای - اسکوئر و نیز ضریب ۷ کرامر (که مقدار آنها بین ۰ و ۱ قرار دارد و شدت ارتباط را گزارش می‌کند) به عنوان مکمل آزمون کای - اسکوئر استفاده کرده‌ایم.

رابطه متغیر جنسیت با میزان احساس ناامنی

اکثر مردان و زنان احساس ناامنی می‌کنند، ولی در مجموع زنان بیش از مردان هنگام حضور در تهران این احساس را دارند. آزمون آماری χ^2 نشان می‌دهد که تفاوت‌های مشاهده‌شده بین نظر مردان و زنان در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنی‌دار بوده و تعمیم‌پذیر به جامعه آماری است. همچنین ۷ کرامر (۰/۱۴۵) نشان می‌دهد که در مجموع، بین متغیر درجه احساس ناامنی و جنسیت رابطه ضعیفی وجود دارد.

رابطه متغیر وضعیت تأهل با میزان احساس ناامنی

اکثر متأهل‌ها و مجردها احساس ناامنی می‌کنند، ولی در مجموع مجردها بیش از متأهل‌ها هنگام حضور در تهران این احساس را دارند. آزمون آماری χ^2 نشان می‌دهد که تفاوت‌های مشاهده شده بین نظر متأهل‌ها و مجردها در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنی‌دار بوده و تعمیم‌پذیر

احساس ناامنی اجتماعی شهروندان تهرانی ... ❖ ۱۲۱

به جامعه آماری است. همچنین ۷ کرامر (۰/۱۴۲) نشان می‌دهد که در مجموع، بین متغیر درجه احساس ناامنی و وضعیت تأهل رابطه ضعیفی وجود دارد.

رابطه متغیر سن با میزان احساس ناامنی

به‌طور کلی بیشتر افراد در گروه‌های مختلف سنی دارای نوعی احساس ناامنی هستند، ولی می‌توانیم بگوییم که در مجموع با افزایش سن، میزان احساس ناامنی هنگام حضور در شهر تهران افزایش می‌یابد. آزمون آماری χ^2 بیانگر آن است که تفاوت‌های مشاهده شده بین نظر افراد در گروه‌های مختلف سنی در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنی‌دار بوده و تعمیم‌پذیر به جامعه آماری است. همچنین ۷ کرامر (۰/۱۱۸) نشان می‌دهد که در مجموع، بین متغیر درجه احساس ناامنی و سن رابطه ضعیفی وجود دارد.

رابطه متغیر تحصیلات با میزان احساس ناامنی

نتایج تحقیق نشان می‌دهد که احساس ناامنی افراد با تحصیلات عالی بیشتر از دیگران است. آزمون آماری χ^2 نشان می‌دهد که تفاوت‌های مشاهده شده بین نظر افراد در گروه‌های مختلف تحصیلی در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنی‌دار بوده و تعمیم‌پذیر به جامعه آماری است. همچنین ۷ کرامر (۰/۱۳۱) نشان می‌دهد که در مجموع، بین متغیر درجه احساس ناامنی و تحصیلات رابطه ضعیفی وجود دارد.

رابطه بین میزان اعتقاد فرد به عادی شدن جرائم و خشونت‌ها در جامعه با میزان

احساس ناامنی آنها

هر چه اعتقاد افراد به عادی شدن جرائم و خشونت‌ها در جامعه ما زیاد می‌شود، احساس ناامنی‌شان نیز بیشتر می‌شود. آزمون آماری χ^2 نشان می‌دهد که تفاوت‌های مشاهده شده بین نظر افرادی که اعتقاد به عادی شدن جرائم و خشونت‌ها در جامعه دارند، با میزان احساس ناامنی آنها در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنی‌دار بوده و تعمیم‌پذیر به جامعه آماری

است. همچنین ۷ کرامر (۰/۱۷۲) نشان می‌دهد که در مجموع بین متغیر درجه احساس ناامنی و میزان اعتقاد به عادی شدن جرائم و خشونت‌ها در جامعه ما رابطه ضعیفی وجود دارد.

رابطه متغیرهای محل سکونت در تهران، اصالت خانوادگی، محل تولد و نوع فعالیت و شغل پاسخگویان با میزان احساس ناامنی شان

محاسبه‌های صورت گرفته نشان می‌دهد که بین متغیرهای محل سکونت در تهران، اصالت خانوادگی، محل تولد و نوع فعالیت و شغل پاسخگویان با میزان احساس ناامنی آنها رابطه معنی‌داری وجود ندارد و این متغیرها بر احساس ناامنی شهروندان تهرانی مؤثر نیست.

رابطه بین میزان پیگیری جریان حوادث و رویدادهای ناگوار جامعه از رسانه‌ها با میزان احساس ناامنی

می‌توان گفت که در مجموع هرچه افراد بیشتر پیگیر اخبار حوادث از رسانه‌ها هستند، بیشتر احساس ناامنی می‌کنند. آزمون آماری χ^2 نشان می‌دهد که تفاوت‌های مشاهده شده بین نظر افراد پیگیر جریان حوادث و رویدادهای ناگوار جامعه از رسانه‌ها با میزان احساس ناامنی آنها در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنی‌دار بوده و تعمیم‌پذیر به جامعه آماری است. همچنین ۷ کرامر (۰/۱۱۹) نشان می‌دهد که در مجموع بین متغیر درجه احساس ناامنی و میزان پیگیری جریان حوادث و رویدادهای ناگوار جامعه از رسانه‌ها رابطه ضعیفی وجود دارد.

رابطه بین میزان پیگیری جریان حوادث و رویدادهای ناگوار جامعه از رسانه‌ها (مانند صفحه حوادث روزنامه‌ها، رادیو و تلویزیون) و عادی شدن همه جرائم و خشونت‌ها

این نوشتار نشان می‌دهد که بین میزان پیگیری جریان حوادث و رویدادهای ناگوار جامعه و عادی شدن همه جرائم و خشونت‌ها رابطه معنی‌داری وجود ندارد.

میزان تأثیرگذاری هر کدام از عوامل و مشخصات جمعیت‌شناختی بر میزان احساس ناامنی

پس از بررسی تأثیر مشخصات جمعیت‌شناختی بر میزان احساس ناامنی از طریق اندازه‌گیری ۷ کرامر به دست آمده از جدول‌های پیشین، به این نتیجه می‌رسیم اولین عامل که بیشترین همبستگی را با متغیر احساس ناامنی در بین شهروندان تهرانی دارد، میزان اعتقاد آنان به عادی شدن جرائم و خشونت‌ها در جامعه است؛ همچنین پیگیری اخبار حوادث از رسانه از سوی افراد کمترین همبستگی را با احساس ناامنی در بین پاسخگویان دارد.

جدول ۲۱. میزان تأثیرگذاری هر کدام از عوامل و مشخصات جمعیت‌شناختی بر میزان احساس ناامنی

عوامل و مشخصات جمعیت‌شناختی	۷ کرامر
میزان اعتقاد افراد به عادی شدن جرائم و خشونت‌ها در جامعه	۰/۱۷۲
جنس	۰/۱۴۵
تأهل	۰/۱۴۲
تحصیلات	۰/۱۳۱
سن	۰/۱۱۸
میزان پیگیری جریان حوادث و رویدادهای ناگوار جامعه از رسانه‌ها	۰/۱۱۹

جمع‌بندی و بررسی فرضیه‌ها

۱. بیشتر شهروندان تهرانی هنگام حضور در شهر تهران احساس ناامنی می‌کنند. نتایج این فرضیه را اثبات می‌نماید.
۲. زنان بیش از مردان در شهر تهران احساس ناامنی می‌کنند. نتایج این فرضیه را اثبات می‌کند.
۳. مسن‌ها بیش از جوانان در شهر تهران احساس ناامنی می‌کنند.

۱۲۴ ❖ مطالعات فرهنگ - ارتباطات

نتایج این فرضیه را اثبات می‌نماید.

۴. افراد تحصیل کرده بیشتر از افراد با تحصیلات کمتر در شهر تهران احساس ناامنی می‌کنند.

نتایج این فرضیه را اثبات می‌نماید.

۵. متأهل‌ها بیش از مجردها احساس ناامنی می‌کنند.

نتایج این فرضیه را رد می‌کند، چراکه مجردها بیش از متأهل‌ها احساس ناامنی می‌کنند.

۶. بیشتر شهروندان تهرانی اعتقاد دارند که جامعه ما در یک‌سال گذشته خشن‌تر شده است.

نتایج این فرضیه را اثبات می‌نماید.

۷. پیگیری اخبار حوادث از سوی شهروندان تهرانی بر احساس ناامنی آنها تأثیر مثبت

دارد.

نتایج این فرضیه را اثبات می‌کند.

۸. مردم تهران انتظار دارند نهادهای نظارتی و قضایی قاطع‌تر با مجرمان جرائم خشن

برخورد کنند.

نتایج این فرضیه را اثبات می‌نماید.

منابع و مأخذ

- احمدی، حبیب، (۱۳۷۷)، *نظریه‌های انحرافات اجتماعی*، شیراز: زر.
- اصلانی، سردار، (۱۳۸۴)، *عدالت و امنیت اجتماعی*، مجموعه مقاله‌های همایش امنیت اجتماعی، جلد سوم، معاونت اجتماعی ناجا.
- افتخاری، اصغر، (۱۳۸۲)، «روش‌شناسی اثباتی در مطالعات امنیتی»، فصلنامه *مطالعات راهبردی*، سال ششم، شماره ۱۹.
- امیرکافی، مهدی، (۱۳۸۷)، «بررسی احساس امنیت اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن» (مطالعه موردی شهر تهران)، فصلنامه *تحقیقات علوم اجتماعی*، سال اول، شماره اول.
- بوزان، باری، (۱۳۷۸)، *مردم، دولت‌ها و هراس*، ترجمه پژوهشگرده مطالعات راهبردی، مطالعات راهبردی.
- حسینی، حسین، (۱۳۸۶)، «احساس امنیت تأملی نظری بر پایه یافته‌های پژوهشی»، فصلنامه *امنیت*، دفتر مطالعات و تحقیقات امنیتی وزارت کشور، سال پنجم، شماره ۴.
- خوش‌فر، غلامرضا، (۱۳۷۸)، *بررسی مشارکت مردم در ایجاد حفظ و گسترش امنیت اجتماعی (مراکز شهرستان‌های استان مازندران)*، مرکز مدارک و اطلاعات علمی ایران.

- دلاور، علی و رضایی، علی محمد، (۱۳۸۵)، *طرح تحقیقاتی بررسی مقایسه‌ای احساس امنیت در تهران بزرگ، یزد و کل کشور*.
- دواس، دی. ای، (۱۳۷۶)، *پیمایش در تحقیقات اجتماعی*، ترجمه هوشنگ نایی، تهران: نی.
- صدیق‌سروستانی، رحمت‌الله، (۱۳۸۳)، *آسیب‌شناسی اجتماعی (جامعه‌شناسی انحرافات اجتماعی)*، تهران: آن.
- صدیق‌سروستانی، رحمت‌الله، (۱۳۸۵)، *رویکردهای نظری هفت‌گانه در بررسی مسائل اجتماعی*، تهران: دانشگاه تهران.
- عربی، فرانک، (۱۳۸۴)، *بررسی احساس امنیت اجتماعی از دیدگاه شهروندان هشت شهر*، مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران.
- عسکری، محمود، (۱۳۸۲)، «*رهیافت‌های شناخت‌شناسی امنیت*»، فصلنامه *مطالعات راهبردی*، سال ششم، شماره ۲۰.
- لینورجی، مارتین، (۱۳۸۳)، *چهره جدید امنیت در خاورمیانه*، ترجمه قدیر نصیری، چاپ اول، پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- ماندل، رابرت، (۱۳۷۹)، *چهره متغیر امنیت ملی*، ترجمه پژوهشکده مطالعات راهبردی، چاپ اول، پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- محمدزاده، خلیل، (۱۳۸۰)، «*تأمین امنیت رویکرد اصلی*»، نشریه *نگهبان انقلاب اسلامی*، ناشر معاونت روابط عمومی و تبلیغات ساعس ناجا، شماره ۶۷.
- مؤذن‌جامی، محمدهادی، (۱۳۸۴)، *مقدمه‌ای بر امنیت و مؤلفه‌های آن*، مجموعه مقاله‌های امنیت عمومی و پلیس، چاپ اول، جلد دوم، دانشگاه علوم انتظامی.
- ناصری، محمدباقر، (۱۳۷۴)، *جمعیت و امنیت اجتماعی*، چاپ اول، سازمان عقیدتی سیاسی نیروی انتظامی.
- نویدنیا، منیژه، (۱۳۸۵)، «*گفتمانی پیرامون امنیت اجتماعی*»، فصلنامه *مطالعات امنیت اجتماعی*، سال دوم، شماره ۵-۴.
- *هفته‌نامه فرهنگی اجتماعی همشهری جوان*، سال هفتم، شماره ۳۱۹، تابستان ۱۳۹۰.

احساس ناامنی اجتماعی شهروندان تهرانی ... ❖ ۱۲۷

- وایت، راب و فیونا هینز، (۱۳۸۳)، *جرم و جرم‌شناسی*، ترجمه علی سلیمی، پژوهشکده حوزه و دانشگاه.

- Innes, M. (2003); *Understanding social control; deviance, crime and social order*; Open University Press; McGraw- Hill Education.
- Ferraro, K.F. (1995); *Fear of crime: interpreting victimization risk*; Albany: State University of New York Press.